

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA XALQ PEDAGOGIKASI
ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARDA
MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH**

Narbayeva Gulasal Sharof qizi

Nukus davlat pedagogika instituti

Ellikqal'a fakultetida Boshlang'ich

ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

E-mail: narbayevagulasal@gmail.com,

+998995463906

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyat, an'ana va o'zlikni anglash tuyg'ularini shakllantirishda o'zbek xalq pedagogikasi materiallaridan (ertaklar, maqollar, topishmoqlar, xalq o'yinlari) foydalanishning pedagogik-psixologik ahamiyati keng yoritilgan. Maqolada yosh davrlari psixologiyasini hisobga olgan holda milliy tarbiyani dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarga integratsiya qilish usullari hamda uslubiy tavsiyalar tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim sharoitida milliy merosning o'rni va yosh avlod ma'naviyatiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: xalq pedagogikasi, boshlang'ich ta'lim, milliy qadriyatlar, ertaklar, xalq o'yinlari, maqollar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, innovatsion metodlar.

Abstract: This article highlights the pedagogical and psychological importance of using Uzbek folk pedagogy materials (fairy tales, proverbs, riddles, folk games) in forming national values, traditions, and self-awareness in primary school students. The methods of integrating national education into formal and extracurricular activities, considering age-specific psychology, along with methodological recommendations, are thoroughly analyzed. The role of national heritage in modern education and its impact on the spirituality of the younger generation is scientifically substantiated.

KIRISH

Bugungi global taraqqiyot, axborot texnologiyalarining misli ko'rilmagan darajada rivojlanishi va madaniyatlararo integratsiya sharoitida yosh avlodni milliy o'zlikni unutmagan holda, umuminsoniy qadriyatlarga sodiq ruhda tarbiyalash ta'lim tizimining eng muhim va ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Zero, davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, uchinchi Renessans poydevorini yaratish ma'naviy barkamol, o'z xalqining an'analari va tarixini chuqur qadrlaydigan shaxslarni tarbiyalashdan boshlanadi. Inson shaxsining ma'naviy-axloqiy asosi, dunyoqarashi va xulq-atvor normalari asosan boshlang'ich sinf yoshida (7–11 yosh) shakllana boshlaydi. Aynan

shu davrda bola atrof-muhitni, ijtimoiy rollarni va o'z xalqining madaniy kodlarini juda tez o'zlashtiradi.

Xalq pedagogikasi — asrlar davomida el-yurtning og'zaki va amaliy tajribasidan o'tib, sayqallanib, hayotiy sinovlarda o'zini oqlagan buyuk tarbiya akademiyasidir. Undan boshlang'ich ta'lim jarayonida tizimli va maqsadli foydalanish o'quvchilarga shunchaki quruq bilim berish bilan cheklanmay, ularning qalbida vatanparvarlik, kattalarga hurmat, oilaga sadoqat, mehnatsevarlik va halollik kabi milliy qadriyatlarni mustahkam qaror toptirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada xalq pedagogikasi elementlarini boshlang'ich ta'lim tizimiga samarali integratsiya qilishning ilmiy-metodik asoslari hamda amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Kichik maktab yoshidagi bolalarning fikrlash xususiyati o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Bu davrda bolada mavhum (abstrakt) fikrlashdan ko'ra ko'proq yaqqol-obrazli fikrlash ustunlik qiladi. Ular darslikdagi quruq pand-nasihatlarini, murakkab falsafiy tushunchalarni yoki shunchaki buyruq ohangidagi axloqiy qoidalarini qiyinchilik bilan qabul qiladi va aksariyat hollarda tezda unutadi. Xalq pedagogikasi namunalari (ertaklar, dostonlar, rivoyatlar, topishmoqlar, xalq o'yinlari) esa jamiyatdagi murakkab axloqiy va ijtimoiy me'yorlarni juda sodda, aniq hayotiy vaziyatlar, qiziqarli va ta'sirchan obrazlar orqali bolalar ongiga singdiradi.

Psixolog olimlarning ta'kidlashicha, 7-11 yoshli bolalarda emotsionallik va taqlidchanlik juda kuchli bo'ladi. Ertak qahramonining xatti-harakati, matallardagi dono fikrlar, o'yin jarayonidagi adolatli qoidalar bolada his-tuyg'ular uyg'otadi. Bolalar o'zlari bilmagan holda ijobiy qahramonlarga taqlid qilishga, ulardek mard, saxovatli va jasur bo'lishga intiladilar. Shuning uchun ham xalq og'zaki ijodi elementlari ta'lim jarayonida shunchaki qo'shimcha material emas, balki bolaning ichki motivatsiyasini uyg'otuvchi va uning qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi qudratli pedagogik instrument hisoblanadi.

DARSLARDA XALQ PEDAGOGIKASI ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH USULLARI

Boshlang'ich sinflarning amaldagi o'quv dasturlariga nazar tashlasak, "Ona tili va o'qish savodxonligi", "Matematika", "Tarbiya" va "Atrofimizdagi olam" kabi fanlar darslarida xalq pedagogikasidan unumli foydalanish uchun juda keng imkoniyatlar mavjudligini ko'ramiz.

1. "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida ertak va maqollar tahlili. Ertaklar bolani xayolot va mo'jizalar dunyosiga olib kirish bilan birga, real hayotiy saboqlarni beradi. Masalan, "Zumrad va Qimmat" ertagi vositasida mehnatsevarlik, muloyimlik va kamtarlik ulug'lansa, dangasalik, xudbinlik hamda ochko'zlik keskin qoralanadi. Darsda ertakni shunchaki o'qib berish kifoya qilmaydi. O'qituvchi interaktiv

metodlardan foydalanib, "Agar siz Zumradning o'rnida bo'lganingizda nima qilardingiz?" yoki "Qimmat nega bunday salbiy oqibatga uchradi?" kabi muammoli savollar orqali bolalarni mustaqil mulohaza yuritishga undashi lozim.

Maqollar esa xalq donoligining eng qisqa va lo'nda ifodasidir. Darsning har bir bosqichida mavzuga mos maqollardan foydalanish dars unumdorligini oshiradi. Masalan, mehnat faoliyatiga oid mavzu o'tilayotganda "Mehnat, mehnatning tagi — rohat" maqoli keltiriladi. O'quvchilarga bu maqolning ma'nosi hayotiy misollar yordamida tushuntirilganda, ularda mehnatga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Nutq madaniyati va til burchini o'rgatishda esa "Tilga e'tibor — elga e'tibor", "Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqar" kabi maqollar o'quvchining so'zlashuv odobini shakllantirishda poydevor bo'ladi.

2. "Tarbiya" darslarida milliy urf-odatlar va oilaviy qadriyatlar. "Tarbiya" fani doirasida o'zbek xalqining eng oliy ma'naviy qadriyatlari — kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, salomlashish odobi, mehmondo'stlik, qo'shnichilik munosabatlari va mahalla institutining o'rnini keng o'rgatiladi. Mazkur darslarda rol o'yinlar va keystadi (muammoli vaziyatlar) metodlaridan foydalanish yuqori samara beradi. O'quvchilar dars jarayonida "Kattalarga transportda joy berish", "Mehmonga peshvoz chiqish va uni kuzatish", "Kasal ko'rgani borish" kabi sahna ko'rinishlarini kichik guruhlarda ijro etish orqali odob-axloq qoidalarini shunchaki nazariy emas, balki amaliy va hayotiy ko'nikma sifatida o'zlashtiradilar.

DARSDA TASHQARI MASHG'ULOTLARDA MILLIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISH

Milliy qadriyatlarni o'quvchilar ongiga to'liq singdirishni faqatgina 45 daqiqalik dars ramkalari bilan cheklab bo'lmaydi. Darsdan tashqari tarbiyaviy soatlar, to'garaklar va madaniy tadbirlar bu borada ulkan pedagogik maydon hisoblanadi.

Birinchidan, milliy xalq o'yinlarining ta'limiy-tarbiyaviy o'rnini beqiyos. "Oq terakmi, ko'k terak", "Choriy chamber", "Lanka", "Kim oladi-yo, gina-yo", "Arqon tortish" kabi an'anaviy o'yinlar nafaqat bolani jismoniy jihatdan chiniqtiradi, balki ularda jamoada ishlash, o'zaro ko'maklashish, do'stlikka sadoqat, adolatli g'alaba qozonish hamda mag'lubiyatni munosib qabul qila olish kabi muhim ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiradi. Bugungi kunda elektron gadgetlar, kompyuter va telefon o'yinlariga mutelik kuchayib borayotgan bir sharoitda jonli xalq o'yinlari bolalarni virtual olamdan real hayotga qaytaruvchi, ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlovchi eng bezarar va samarali vositadir.

Ikkinchidan, maktab miqyosida o'tkaziladigan "Navro'z bayrami", "Hosil bayrami", "Qadriyatlar beshigi" kabi milliy ko'rik-tanlovlar va tadbirlar o'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantiradi. Bunday tadbirlarda o'quvchilar o'rtasida milliy liboslar namoyishi, laparlar va xalq qo'shiqlari aytish, milliy taomlar hamda

hunarmandchilik buyumlari ko'rgazmalarini tashkil etish bolalarning o'z vataniga, buyuk ajdodlar merosiga bo'lgan hurmatini yuksaltiradi.

PEDAGOGIK TAJRIBA VA METODIK TAVSIYALAR

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik tajribalari va olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalq pedagogikasi elementlarini ta'lim-tarbiya jarayoniga muvaffaqiyatli joriy etish uchun quyidagi metodik shart-sharoitlarga va talablarga qat'iy amal qilish zarur:

1. Muntazamlik va tizimlilik tamoyili: Xalq og'zaki ijodi namunalari, maqol yoki o'yinlar darslarda shunchaki vaqt o'tkazish yoki tasodifiy bezak elementi bo'lmasligi kerak. Ular har bir darsning mavzusi, maqsad va vazifalari bilan uzviy bog'langan, reja asosidagi tizimni tashkil etishi shart.

2. Kreativ va innovatsion yondashuv: Bugungi kun o'quvchilarini faqatgina an'anaviy ma'ruza usuli bilan qiziqtirib bo'lmaydi. O'qituvchi xalq pedagogikasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan sintez qilishi lozim. Masalan, "Ertak qahramoniga xat" metodi, xalq topishmoqlari asosida raqamli krossvordlar va interaktiv viktorinalar (Kahoot, Wordwall platformalarida) yaratish bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini bir necha barobar oshiradi.

3. Oila, maktab va mahalla hamkorligi (Uchlik ittifoqi): Maktab devorlari orasida o'rgatilgan milliy qadriyatlar oilaviy muhitda ham amaliy qo'llab-quvvatlanishi shart. Agar maktabda bola kattalarga hurmatni o'rgansa-yu, uyda ota-onaning bir-biriga yoki keksalar bilan qo'pol munosabatiga guvoh bo'lsa, tarbiyaning samarasi nolga tenglashadi. Ota-onalar uyda farzandlariga kitob o'qib berishi, oilaviy shajara (etti avlod) va qadriyatlarni o'rgatishi, mahalla tadbirlarida farzandlari bilan birga faol ishtirok etishi maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda xalq pedagogikasi elementlaridan unumli va maqsadli foydalanish o'quvchilarning boy ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda beqiyos kuch va bitmas-tuganmas xazinadir. Ertaklar bolaning sof qalbiga ezgulik, adolat va mehr-oqibat urug'ini eksa, xalq o'yinlari va dono maqollar ularni mustaqil fikrlashga, jamoaviylikka hamda hayotiy qiyinchiliklarni munosib yengib o'tishga tayyorlaydi.

O'quvchilar ongida va qalbida milliy qadriyatlarni mana shunday jonli, qiziqarli hamda ta'sirchan usullarda shakllantirish, kelajakda o'z yurtini chin dildan sevadigan, ajdodlar merosini ko'z qorachig'idek asraydigan va shu bilan birga zamonaviy dunyo sivilizatsiyasida o'z munosib o'rniga ega bo'lgan barkamol, ruhan tetik va ma'nan yuksak shaxslarni tarbiyalashning eng mustahkam poydevoridir.

1-jadval. Xalq pedagogikasi vositalarining tarbiyaviy imkoniyatlari

Xalq ertaklari	Yaxshilik, adolat, jasorat, oilaga sadoqat, to'g'rilik.	Yaxshi va yomonni farqlash, ijobiy qahramonlarga taqlid qilish orqali emotsional intellektni o'stirish.
Maqol va matallar	Donolik, so'z mas'uliyati, tilga hurmat, mehnatsevarlik.	Mantiqiy va nutqiy qobiliyatlarni o'stirish, hayotiy qoidalarini qisqa va lo'nda xotirada saqlash.
Xalq o'yinlari	Jamoaviylik, do'stlik, bag'rikenglik, jismoniy chaqqonlik.	Strategik va tezkor fikrlash, o'zaro yordam tuyg'usi va ijtimoiy moslashuvni shakllantirish.
Topishmoqlar va afsonalar	Zukkoliq, teran fikrlash, tabiat va vatanga mehr.	Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, atrof-muhit hodisalarini estetik va milliy ruhda anglash.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent: "O'zbekiston", 2021. - 464 b.
2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. - Toshkent: "O'qituvchi", 2005. - 304 b.
3. Hasanboyeva O. va boshqalar. Xalq pedagogikasi. - Toshkent: "Fan va texnologiya", 2014. - 256 b.
4. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: "Gafur Gulom", 2012. - 188 b.
5. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi va Milliy o'quv dasturi. - Toshkent, 2021.